

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 32 Volume: 7 Issue: 32

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

İBNİ SİNA TIP FELSEFESİ İBNI SİNA PHILOSOPHY OF MEDICINE

Mustafa HOPAÇ*

Öz

Bugünkü Özbekistan'ın Buhara' şehrinde dünyaya gelen İbni Sina, (980) yaşadığı dönem itibarıyla kendini zaman zaman sosyal çalkantılar içinde buldu. İbn Sina tıbbın yanında zamanının diğer bilimleriyle de ilgilendi. Fizik, , psikoloji, felsefe ve din bilimleriyle ilgili eserler kaleme aldı. Tıp felsefesi kavramı, felsefenin tıp bilimi üzerindeki yorumlamalarını içeriyor. Felsefe her bilime ait felsefi bakış açıları geliştirebildiği gibi tıp bilimi üzerine de yorumlar geliştiriyor. İbni Sina varlıkların yaratılışıyla ilgili çok önemli ayrıntılara girerek tıpla ilgili felsefi yaklaşımlarını derinleştiriyor. Var olan varlıkların her birine ait olan yaratılış formları nasıldır? Sorusuna yine kendisi açıklamalarda bulunuyor. Mümkün olan en güzel formda, varlık seferine getirilmişler diyor. İbni Sina '*Tıbbın kanunları*' adlı yapıtının birçok yerinde tıp felsefesi yapıyor. Deney ve gözlemlerle elde ettiği bilgileri, sorgulamaya başlıyor. Mevcut olay ve olguların, oldukları halin dışındaki tasavvurlarını serlevha yaparak aklın olaylara farklı pencerelerden bakmasını sağlıyor.

Anahtar Kelimeler: Tıp, İbni Sina, Varlık, Felsefe, Bilim.

Abstract

Avicenna how as born in Buhara of Uzbekistan of Today (in 980) sometimes found himself in social disturbances in respect of the term he lived. Avicenna got interested with other sciences as well as medical sciences. He wrote treatises on the fields of Physics, Psychology, Philosophy and Religious Sciences. The term of Medical Philosophy is including comments of philosophy on medical sciences. As Philosophy can develop view points on every science, it is developing comments on medical sciences too. Avicenna is deepening his philosophical approaches concerned with medicine by entering into very important details related with creation of beings. His own is making explanations to the question that how the creation forms belonging everyone of present being are? He says that beings have been brought to sphere at the most beautiful form possible. Avicenna is medically philosophizing on many places of his treatise called Laws of Medicine. He is starting to interrogate the knowledges he has obtained with experiment and observation. He is providing the brain to look at the events from different Windows by explaining images of current events and facts out of state they are.

Keywords: Medicine, Avicenna, Being, Philosophy, Science

* Yrd. Doç Dr., Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Öğretim Üyesi.

1.GİRİŞ

İbni Sina (980)de bugünkü Özbekistan'ın Buhara' şehrinde dünyaya geldi. Yaşadığı dönem itibariyle kendini zaman zaman sosyal çalkantıları içinde buldu. Saman oğullarındaki karışıklık ve belirsizlikler onu da ailesiyle birlikte göçe zorladı. İbn Sina her türlü zorluğa rağmen tıp eğitimini ilerletti çalışmalarının çoğunu uygulamalı hale getirdi. “öğrendiklerimi hastalar üzerinde tatbik ediyorum. Gözlemlerden, kitaplardan daha ziyade yararlandım”¹diyerek bilimde deney ve gözlemin önemine değiniyor. Hilmi Ziya Ülken de felsefi incelemelerinde İbni Sina'nın deney bilgisine dikkat çekiyor. “Deneycilik ve akılcılık onda bölünmez bir bütün teşkil eder”²

İbni Sina tıbbın yanında zamanının diğer bilimleriyle de ilgilendi. Fizik, metafizik, psikoloji, felsefe ve din bilimleriyle ilgili eserler kaleme aldı.” *Gençliğinde Abdullah en-Natili'den felsefe öğrendi. On yaşında iken Kur'an'ı ezberledi. İsa b. Yahya'dan tıp bilgisi aldı. Kısa zamanda felsefe, mantık, astronomi, matematik ve doğa bilimlerinde ilgisini derinleştirdi. Buhara Sultanı Nuh b. Mansur'u tedavi etti. İbni Sina'dan memnun kalan Nuh, onu Sıvan ul-Hikme adlı Saray Kitaplığının başına getirdi. İbni Sina, Buhara'da incelemelerine bir süre devam etti. Nuh'un ölümü üzerine Rey'e gitti. Orada henüz 17 ya şında iken öteki doktorlardan daha üstün olduğunu ispatladı. Rey Emin Mecdu'd-Deve'yi tedavi etti. Düşünürümüzü bir süre sonra Hemedan'da görüyoruz.Hemedan Emin Şemsu'd-Deve, İbni Sina'ya saygı gösterdi. İbni Sina hastalanan bu Emin de iyileştirdi. Bunun üzerine Şemsu'd-Deve O'nubakan olarak atadı.”³Tıbbı ait hemen her konuya değinen düşünürümüz, tıbbın kanunları isimli eserinde, zamanına kadar tevarüs eden tıbbi bilgileri tertip tasnif ederek zenginleştirmiştir.“Büyük bilgin Horasan'a geçtikten sonra Ebu Mehmet Şirazi adlı zengin bir adam tarafından himaye görmüştür. İbn-i Sina, kendisini meşhur eden ve sonradan Latinceye de çevrilip Avrupa okullarında okutulan “Kanun” adlı eserini bu dönemde yazmıştır. Bu eser tıp bilimine ait bütün sorunları kapsamaktadır.⁴Diğer birçok İslam bilgini gibi İbni Sina da birçok ilke imza atmış Müslüman bilim adamıdır. Tıbbı ve psikolojiye dair bulgu ve tespitleri İbni Sina'yı zamanını aşan bir hikmet adamı haline getirdi. “Ebu Ali Hüseyin bin Abdullah bin Ali bin Sina, deri altına iğneyi ilk yapan insandı. Ameliyatlarda narkoz kullanımını ilk uygulayan da oydu. Mide ve bağırsak hastalıklarını bilimsel anlamda inceleyen ilk bilimadamıydı. Ruhsal durumların sindirim sistemi üzerindeki etkilerini ilk saptayan kişiydi. Yüz felcinin nedenlerini ilk bulan da oydu. Mide ve bağırsak kurtlarını ilk tanımlayan, solunum sistemini ilk tanımlayan, kafaya buz koyan ilk hekim de yine oydu. Birileri şöyle demiştir: Tıp yoktu, Hipokrat onu var etti; ölmüştü, Galenos diriltti; dağınıktı, Razi düzenledi; eksikti, İbn Sina tamamladı! Ebü Ali, “Şifa” adlı dev kitabının fizik bölümünün girişinde, keşfettiği dinamiğin ilk yasasını açıklamıştır. Bu, Isaac Newton'dan yaklaşık beş yüz yıl önce idi. İbn Sina'ya göre cisim, ya durağan, ya düzgün bir çizgi üzerinde ritmik hareket içindedir. Dışsal güçler onu zorlamadıkça da bu konumunu korur. Yine o, “Şifa” kitabında, müzikle ilgili birçok ilki ortaya koymuş, ses türlerini, ezgilerin uyumunu ve bunların kaynaklarını ortaya koymuştur.”⁵*

Görüldüğü gibi İbni Sina tıp felsefesinin yanında fizik, metafizik, estetik alanlarında da felsefesini oluşturmuş çok yönlü bir filozof olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan estetiğinin yanında doğadaki estetik varlık alanlarını yorumluyor insan ve tabiat arasındaki uyumun şartırcılığına dikkat çekiyor.

1.1.TIBBİ ÇALIŞMALARINDA FELSEFENİN ETKİSİ

Tıp felsefesi kavramı, felsefenin tıp bilimi üzerindeki yorumlamalarını içeriyor. Felsefe her bilime ait felsefi bakış açıları geliştirebildiği gibi tıp bilimi üzerine de yorumlar geliştiriyor. En ilginç ve cesurca yorumları da filozofumuzda müşahede ediyoruz. İbni Sina tıbbın tanımı yaparken” *Tıp, insan vücudunun sağlık ve hastalık durumu ve de onu Sağlıklı durumda koruma ve*

¹İbni Sina (1995), *El kanun Fi't-tıp*, çev. Esin Kahya, Ankara: Atatürk kültür, Dil Tarih Yüksek Kurumu Yay., s. 19.

² Hilmi Ziya Ülken (1988). *İslam Felsefesi Kaynakları ve Etkileri*, İstanbul: Ülken Yayınları, s. 85

³ Agâh Çubukçu (1986). *Türk Düşünce Tarihinde Felsefe Hareketleri*, Ankara s,102.

⁴ Sadi Borak(2004). *100Türk Bütüğü*, İstanbul: Kırmızı Beyaz Yayınları, s. 79.

⁵ Süleyman Feyyaz; Muharrem Tan (2009). *Tıp İlminin Babası İbn Sina*, İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, s. 54.

sağlığını kaybettiğinde tekrar nasıl kazanacağını konusunu ele alan bilimdir.” ifadelerini kullanıyor. Felsefe ise ona göre hakikat bilgisidir. Felsefe, bilgiye duyulan ve hiç bitmeyen bir sevgidir. Hakikatin araştırılmasında farkında olmadan veya farkındalıkla felsefi sorularla iç içeyizdir. Bilimin “nasıl?” soruları karşısında felsefe “niçin?” ve “neden?”li soruları sorarak bilime yardımcı olur. Örneğin, bilim insan gözünün nasıl oluştuğunu sorar. Felsefe ise göz ’ün niçin? Ne sebepten yaratıldığını? Sorgular ve bu tip soruları çoğaltarak gözün tasarımcısına ulaşmaya çalışır. Konu tıp felsefesi olunca, bu defa felsefe tıbbi konular üzerine derinlemesine sorgulayıcılığı üstlenir ve sorar, gözlerle kulakların yeri değişse ne olurdu? İnsanın dişleri niçin iki metre uzunluğunda değildir? Benzer soruları çoğaltabiliriz. Saçma gibi algılansa da aslında akıl sürekli bu tür felsefi sorularla bizi yorar ve rahatsız eder. İnsan akli hayatı boyunca bu sorulardan kaçamaz.

İbni Sina tıbbın kanunları adlı yapıtında, birçok yerde tıp felsefesi yapıyor. Deney ve gözlemler elde ettiği bilgileri sorgulamaya başlıyor. Mevcut olay ve olguların oldukları halin dışındaki tasavvurlarını serlevha yaparak aklın olaylara farklı pencerelerden bakmasını sağlıyor. Bu tür bir sorgulama aslında bir dirayet işidir. Aklın tembellikten kurtarılıp hakikate ulaşmasını sağlayan bir sistemdir. Bir anlamda İbni Sina Sokrates’in “sorgulanmamış hayat yaşamaya değmez” aforizmini pekiştirmiş oluyor. El ve parmaklarla ilgili yorumuna baktığımızda “Parmaklara göre, başparmak en ayrıcalıklı yere sahiptir. Eğer o, başka bir yere yerleştirilmiş olsaydı mevcut yararları yok olacaktı. Eğer başparmak avuç içine yerleştirilmiş olsaydı, fonksiyonunu gerektiği gibi yapamazdı ve iki parmak bir araya gelip, cisimleri kaldırmayı beceremeyecekti. Başparmak için en kötü yer, elin sırt taraf olacaktır. Eğer, başparmağın metacarpal kemiğinin diğer kemiklerle özel bir münasebeti olmasaydı, onun parmaklardan uzaklığı daha azalacaktı ve bir tarafta başparmak ve diğer tarafta dört parmakla elin cisimleri kaldırması zorlaşacaktı. Böyle olduğundan dolayı el hatta büyük şeyleri bile yukarıdan başparmakla ve alttan yüzük parmak ve küçük parmaklarla tutabilir.”⁷ ifadeleriyle aslında felsefe yaparak fenomenolojik bir yaklaşımla varlık sferinin perde arkasını görmeye çalışıyor. Varlığı paranteze alıyor ve soruyor, bu haliyle estetik bir yapıya sahip ve kullanışlı olan el ve parmaklar, mevcut halin dışında olsaydı ne olurdu? Aynı işlevleri yerine getirebilirler miydi? Varlıkların mevcut oluş nedenlerinin sorgulanması felsefe yapmaktır. Bu noktadan hareketle İbni Sina bütün varlık alanının felsefesini yaparken merkeze insan anatomisini koyar. Her bir hücrenin kendine düşen görevi kusursuz icra etmesi gösteriyor ki varlıklar belli bir amaç için yaratılmışlardır. “Kafatasının genel amacı, beyni bir tabaka gibi sarıp korumaktır. Kafatası iki sebepten dolayı yedi kemikten meydana gelmiştir. Birisi, kemiklerin çokluğu ile ilgilidir ve diğer faktörler, kafatasının içindekilerin Yapı’larıyla ilgilidir. Birinci durumda, iki yarar söz konusudur:

a) Kafatasının bir parçasının incinmesi ya da bozulması bütün bir kafatasını etkilemez;

b) Daha önce de söz konusu edilmiş olduğu gibi, ihtiyaca göre kafatasının farklı farklı kısımlarının değişik kalınlık, sertlik ve yoğunlukta olması bazı imkânlar sağlar.⁸

İbni Sinaya göre bütün bu oluş ve yok oluşlarda, bir amaçlılık söz konusudur. Her varlık bir amaç için yaratılmış, en basit organizmalarda dahi abesiyet yoktur. Sebep sonuç ilişkisi açısından incelendiğinde de, sebepler zahiri görüntülerdir. Örneğin, işitme olayında kulak ve beyin zahiri sebeptir. Bütün bu olguları var eden, sebepleri yaratan mutlak varlıktır. Şayet sebepler ortadan kalktığında görme olayı gerçekleşmiyorsa, görmeyi sebepleriyle var eden yüce bir varlık var demektir. Bütün sebeplerin sebebi bu aşkın varlıktır. Mutlak inayet sahibi olan Allah cc yarattıkları varlıklar arasında birebir bağıntılar var ederek insanı düşünmeye ve teşekküre yönlendirmektedir. Sinir sisteminin sert kemikler arasında korunması tesadüf olamaz, bir irade ve planlamayı, sonrada planlayıcıyı gösterir. “Burada sadece, eğer bütün sinirler beyinden çıksaydı, onun çokfazla büyük olması icap edeceği, ifade edilecektir. Örneğin el ve ayaklara giden sinirler, bu durumda daha uzun bir yol kat etmek zorunda kalacaklardı ve böylece daha çok incinme tehlikesiyle karşılaşacaklardı ve aynı zamanda bacak ve kalçanın büyükkaslarına kasılma ve gevşeme hareketi yaptırılmayacak kadar zayıf düşeceklerdi. Bundan dolayı Yüce Allah, beynin alt kısmından

⁶Hüseyin Gazi Topdemir (2009). *İbni Sina, Doğunun Sönmeyen Yıldızı*, İstanbul: Say Yayınları, s. 416

⁷İbni Sina (1995). *El Kanun Fi't-tıp*, çev. Esin Kâhya, Ankara: Atatürk Kültür, Dil Tarih Yüksek Kurumu Yay., s. 32.

⁸Age, s. 33.

omuriliği çıkararak, büyük bir lütufta bulunmuş oldu. Omurilik, beyinden, kaynaktan çıkan bir kanal gibidir, öyle ki sinirler her iki taraftan da çıkar ve aşağı giderek bu sinirleri kabul eden organlar beyne yaklaştırmış olur. Bu sebeplerden dolaydır ki, Yüce Allah omurga denen sert kemikten sert bir kanala omuriliği yerleştirmek suretiyle, onun özel bir şekilde korunmasını sağlamıştır.”⁹ Görüldüğü gibi filozof İbni Sina tıbbın kanunları diye isimlendirdiği bu eserinde zaman zaman tıbbi konular üzerine yorumlarda bulunarak tıp felsefesini devam ettiriyor. İnsan anatomisinin dizayn edicisi olarak ta şu tespitleri yaparak felsefi yorumlar ekliyor. “Kaburgalar göğüs omurlarıyla eklem yaparlar ve akciğerleriateda bir kafes gibi içine alırlar. İlk on bir göğüs omurunun hemspinal çıkıntıları hem de transvers çıkıntıları (transversprocess)vardır, ancak on ikinci omurun hiç transvers çıkıntısı yoktur. Göğüs omurlarının transversal çıkıntıları, hayati organların yanında daha büyük ve daha güçlü oldukları için, farklı ölçüleresahiptir. Bu omurların transvers çıkıntıları, diğer omurların kaburgalarla birleşen transvers çıkıntılarıyla karşılaştırılınca, onlara nispetle çok daha güçlü ve daha kalındır. Böylece, üstten yedi omurun spinal çıkıntıları, çok büyük ve enine çıkıntıları(transvers) kalbi korumak için kalındır.”¹⁰Bütün bu oluşumları dikkate aldığımızda uyum ve düzene şahit oluyoruz. Çok dakik hesaplarla var edilmiş varlıkları mutlak bir düzenleyicinin tasarrufuna vermez isek tesadüfün eseri olarak kabul etmek zorunda kalırız. Böyle bir durumda akıl bu paradoksu çözemez.

İbni Sina varlıkların yaratılışıyla ilgili çok önemli ayrıntılara girerek tıpla ilgili felsefi yaklaşımlarını derinleştiriyor. Var olan varlıkların her birine ait olan yaratılış formları nasıldır? Sorusuna yine kendisi açıklamalarda bulunuyor. Mümkün olan en güzel ve ölçülü formda varlık seferine getirilmişler diyor. Omurganın çeşitli kemikleri anlatılırken, onun gayesi belli bir ölçüde de olsa açıklandı. Burada ifade edilmelidir ki; omurganın omurları, mümkün olan en iyi şekilde yani silindirik sütunşeklinde olduğunda, bir tek parça gibi hareket eder, böylece sarsıntı ve vurmalara karşı vücudun arka kısmını korur.”¹¹İbni Sina’ya ait olan bu tür ifadeleri biz Gazali’de de görüyoruz Gazali yerkürenin yuvarlaklığıyla ilgili olması gereken en güzel şekilde yaratılmış ifadelerini kullanıyor. Gazali de bu yaklaşımıyla tabiat felsefesiyle ilgili görüşlerini ifade etmiş oluyor. İbni Sina femur başındaki estetik ve kullanışlı yapıyı anlatırken mevcut durumun dışındaki ihtimalleri canlandırarak “Eğer femurun başı,normal durumda olduğu gibi, içe doğru meyilememiş olsaydı,deforme olurdu ve normal denge ve bacaklar üzerinde simetrikduruş sağlanamazdı.¹²Yorumunuyapar. Yaratılanların en iyi şekilde yaratılmaları ve kullanılabilir olmaları müteal varlığın mutlak bilgi sahibi olmasını gerektirir. Organizmalar arasındaki uyumu yaratan onların ihtiyaçlarını bilen ve karşılayan aynı zattır. “istemli hareket, kaslara beyin ve sinirler vasıtasıyla özel olarak bahşedilmiş enerji yollamadan meydana gelmez. Herne kadar kemikler, doğrudan hareketle ilgili iseler de onların sinirlerle doğrudan hiçbir bağlantısı yoktur. Kemikler serttir,hâlbuki sinirler yumuşaktır; böylece, Allah sonsuz ihsanı ile buikisi arasında sinire benzer liflerden meydana gelmiş bir dokuyerleştirmiştir. Beyin ve omurilikten çıktıktan sonra sinirler, bulifli örtülerle kalınlaşmış, yoğunluk kazanmışlardır; böylece onların delikten geçerken, harap olmaları engellenmişolur.¹³

Burada da görüldüğü gibi filozofumuz, yaratıcının yardımını, inayetini hatırlatarak insanların bütün oluşumları fark etmeleri gerektiğini ve varlıktaki güzelliğin arkasında inayet sahibinin görülmesi gerektiğini ifade ediyor. Diğer taraftan İbni Sina insanın en hassas organlarından göze değinerek gözdeki estetik yapıyı ve sanatkârını anlatıyor. “Alt göz kapağı hareketli olabilirdi, fakat Yaratıcı organlarıkendini kaynaklarına yakın olarak geliştirmiştir ve bu vasıtalaronların konusu olan şeylere doğru yönlendirmiştir. Bununun iyi prensip olduğu açık ve seçiktir. Bundan dolaydır ki, hareketiğin üst göz kapağı seçilmiştir. O, kendi sinirinin kaynağına yakındır ve sinirin geri dönmesine hiç gerek yoktur. O, gözüüaçtığı gibi kapar da. Üst göz kapağına gözü kapamak için, onuşağıya doğru çeken bir tek kas verilmiş olsaydı, o zaman onunsiniri, orada, arkaya dönmek zorunda kalacaktı ve ya doğrudankapağın kenarının ortasına ya da onun iç veya dış ucuna yapışacaktı. Eğer o, kapağın ortasına gitmiş olsaydı, sadece göz küresininmerkezi kısmını örtecekti ve eğer bir uca

⁹ Age, s. 37.

¹⁰ İbni Sina (1995). *El Kanun Fi't-tıp*, çev. Esin Kâhya, Ankara: Atatürk Kültür, Dil Tarih Yüksek Kurumu Yay., s. 41.

¹¹ Age, s. 42.

¹² Age, s. 50.

¹³ Age, s. 52.

gitseydi, paralizdurumunda olduğu gibi göz kapağı torba şeklini alıp, bu durumda gözün gelip, birleştiği uç tarafını kısmen kapatacaktı. Dolayısıyla bütün bu işler, orada bir kasla değil ama iki kaslayılabılır, ancak, gerekli hareket gereksinimi iki kasla karşılanacaktı.¹⁴ Bu kadar nazenin bir organa kusursuz işlevleri kazandıran elbette mutlak irade ve güç sahibi olması gerekiyor ki bütün bu işler sürekli olsun.

İbni Sina'ya göre de varlıkların ana maddeleri hava, su, toprak ve ateş diye anılan anasır-ı Erbaa'dır. Bütün mülk âlemindeki maddi varlıklar bu unsurların terkiplerinden teşekkül etmiştir. Bu dört temel unsuru ilk çağdan günümüze hemen bütün felsefe tarihinde görmekteyiz. Örneğin Empedokles kendinden önceki filozoflardan farklı olarak bu dört unsurun hepsini birlikte zikrederek evrenin ana maddelerinin bu dört unsurdan teşekkül ettiğini ifade ediyor. " *her şeyin temelinde dört öge ya da kök madde bulunduğunu; toprak, hava, su ve ateş olarak belirlenen bu dört ögenin değiştirilemez olup evrendeki oluş ve değişiminin, bu dört ögenin karışımından meydana geldiğini öne sürer. Hava toprak haline gelmediği gibi, toprak da hava haline gelemmez.*"¹⁵ İbni Sina'da da benzer ifadeleri görüyoruz. *Unsurlar, insan ve diğer canlıların cisimlerinin ilk (temel) öğeleridir. Onlar o kadar basit cevherlerdir ki alt bölümlere ayrılmaları mümkün olmaz. Onların birleşip, şekillenmeleriyle doğadaki çeşitli cinsteki şekiller ortaya çıkar. Hekim, tabiatın bu unsurlarının sadece dört tane olduğunu kabul etmek zorundadır. Bunlardan ikisi ağır ve ikisi hafiftir. Hafif olanlar hava ve ateştir; toprak ve su ağırdır.*¹⁶ Toprakta hemen bütün elementlerin insan vücudunda bulunması, yine vücudumuzun büyük bir bölümünün sudan oluşması, havanın ve vücut ısısının denge durumları dikkate alınrsa İbni Sina'nın temel unsurlara verdiği önem ortaya çıkar.

1.2. PSİKOLOJİK YAKLAŞIMLARI

Psikoloji davranış bilimi olması dolayısıyla davranışların temelinde yatan sebepleri ortaya çıkararak, muhtemel hataları karşı tedaviler geliştirir. Bir anlamda ruhsal bunalımlara düşmeden önce koruyucu hekimlik gibi görevi vardır psikolojinin. İbni Sina tıptaki koruyucu hekimlikle ilgili anlayışını psikolojide de sürdürür. Nihayetinde insan bedeninin sağlıklı olması bütün organların denge durumunu korumasıyla mümkün olur. Doğadaki denge insanda da vardır. Denge bozulunca insan hem ruhen hem bedenen hastalanır. " *Mizaç*" (demevi, lenfavi, safravi, asabi) oluşur. *Zaten mualece (ilaç ile tedavi)nin temel esprisi, bozulmuş dengeyi yeniden sağlamak yani adaleti gerçekleştirmektir. Nitekim bu dört hult ve dört mizacın günümüze kadar geldiği ve psiko-somatik anlamda, psikolojide beden yapısı ve karakter arasındaki münasebet görüşünün temelini oluşturduğu bilinmektedir. "Tabiat" kavramının tıpta özellikle "mizaç" anlamına gelmesi, "mizacın da "hult"ların belirli oranda karışımı olması ve bu karışımın dengeli olması sağlığı, dengesiz olması da hastalığı göstermesi, Tıbbi, aynı zamanda Astronominin denge kavramına, Matematik'in oran ve uyum kavramına bağlamıştır.*¹⁷

Psikoloji kelime olarak ruh bilimi anlamına gelse de bu gün biz onu laboratuvar bilimi olarak tanımlıyoruz. Deney ve gözleme dayalı olan psikoloji filozofumuzun deneysel psikoloji olarak tanımladığı psikolojidir. " *İbni Sina'nın psikolojisi kendi spiritüalist felsefesinde bir yandan fiziğe, öte yandan metafiziğe bağlıdır. Psikolojisinin iki manzarası vardır,*

1- Deneysel psikoloji,

2. İçebakış psikolojisi"¹⁸

İbni Sina'nın içe bakış psikolojisi günümüzdeki içebakış kuramlarıyla çokta örtüşmüyor. Filozofumuz birinci derecede deney ve gözleme önem verirken bireyin kendini sorgulamasını ruh yapısıyla iletişim kurmasını ister ki bu bir anlamda kişinin kendi bilincinin

¹⁴Age, s. 54.

¹⁵Ahmet Cevizci (2009). *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Say Yayınları, s. 56.

¹⁶Age, s. 6.

¹⁷Hüsrev Hatemi (2003). *Medikal Etik*, İstanbul: Yüce Yayınları, s. 7.

¹⁸Hilmi Ziya Ülken (1988). *İslam Felsefesi Kaynakları ve Etikeleri*, İstanbul: Ülken Yayınları, s. 8.

tahlilidir.”“İbni Sina felsefesinde ilk ve güvenilir bilgi olarak insanın kendi bilincinin tahlilinden yola çıkarak onun varlık temelini yine kendi var olma bilincini koymuş olur Ve böylece artık diğer var olan ve varlıkların tahliline yani onların çeşitleri, mahiyetleri, sıfatları vb. hususların temellendirilmesine geçilebilir.”¹⁹

İbni Sina'nın insanı ruh ve beden dualitesiyle incelediğini görüyoruz. İnsan madde ve ruhtan müteşekkil bir bütündür.” *Ruh bedeni bırakınca beden canlı bir şey olmaktan çıkar ve bir ceset olur. Ruh kendi yetileriyle hayati fonksiyonlarını görür.Onları birleştiren ve iş gördüren odur. Bedeni korur ve bedenle buldukça onu dış etkilerden saklar.*”²⁰Psikolojinin kavram olarak “ruh bilimi” anlamına geldiğini daha önce de ifade etmiş idik. Şimdi buradaki açıklamalarından Hekimimizin, ruha ayrı bir önem attığına şahit oluyoruz. Esas yapının ve “öz” ün ruh olduğunu bedenin ise araz olduğunu anlatıyor. Bedenin korunma vazifesini de ruh üstleniyor. İnsan ruhunun kapsamı içinde ele aldığımız kişilik, aslında insanın mizacını ve karakterini mündemiçtir. Zira karakter değişime uğrasa da mizaç dediğimiz (huy) değişmez. İşte bu iki yapı kişiliğimizi oluşturuyor. Ancak İbni Sina mizacın da sonradan oluşan bir mahiyet olduğunu söylüyor. “*mizaç, unsurların özelliğinin karşılıklı etkilenmesinden ortaya çıkan bir keyfiyettir. Unsurlar, birbirleriyle sıkı temasedebilmek için çok dakik parçalara ayrılmıştır. Bu parçacıkların nitelikleri etkin olduklarında ve birbirleri üzerinde etkin olduklarında, orada, bütün unsurların parçacıklarına aynı şekilde yayılıp, dağılmış olan yeni bir model ortaya çıkar. Mademki, unsurların ilk kaliteleri dörttür, yani, sıcak, soğuk, kuru ve nemlidir o halde; yeni düzenlenmiş ya da parçalanmış bir cismin mizacı bu niteliklerin bir ürünüdür.*”²¹İnsanın psikolojik yapısıyla alakalı yaratılış formunu anlatırken, “*olması gereken en güzel şekilde*” ifadelerini tekrar ediyor. İbni Sina psikolojik yaklaşımlarını temellendirirken de felsefi yorumlara başvuruyor. Yaratılmış olanların varoluşlarının sebebi olarak müteal varlığa işaret ediyor. Daha önceki bölümlerde anatomiyapıdaki güzelliğe değinen hekimimiz, insanın psikolojisinin, mizaç ve karakterinin yaratıcısının sanatkarlığına işaret ediyor.“*Yüce Yaratan, her hayvana ve onun her bir organına en uygun ve onun doğasıyla, işleviyle ve şartlarıyla en uyumlu mizacı bahsetmiştir. Bununla birlikte, bu hakikatin değerlendirilmesi hekimlerin değil, filozofların konusu olduğundan, biz insanın, kendisine en uygun mizac ve çeşitli fonksiyonlarına ve vücudunun reaksiyonlarına en uygun özelliklerle donatıldığını kabul edebiliriz.*”²² Burada İbni Sina bir nüansa dikkat çekiyor. Filozofun göreviyle doktorların görevi arasında bir ayırım yapıyor. Tıbbın konusunun olgusal olmakla birlikte doktorların olgusal üzerinde yorum yapabileceğini söylüyor ancak hakikate ve olması gerekenler üzerinde sorgulama yapacak olanların filozoflar olduğunu vurguluyor.

1.3.ESTETİK VE TIP

Estetik güzelin ve güzelliğin felsefesidir. “*Estetik kavramını ilk kez kullanan ve estetiği bağımsız bir disiplin olarak kuran filozof A. G. Baumgarten'dır (1714-1762). Ona göre estetik, güzel üzerine düşünme bilimidir. Baumgarten, estetiğin konusunu mantık ile ilgi içinde ele alarak belirler*”²³. Güzel olandaki uyum, oran ve orantı, harmoni bize estetiği anlatır. Tıp felsefesi açısından güzeldeki uyum sanat eserinde ortaya çıkar.“*estetik” bir ilim olarak insanoğlunun bu konuda verdiği eserleri inceleyerek “kaide” koymaya çalışır.*”²⁴ Estetik kavramı tıpta daha çok cerrahi alanlarda karşımıza çıksa da estetik tıbbın her konusunu ilgilendirmektedir. İnsanları en çok rahatsız eden obezitenin bir yansıması olarak dış görünümdeki güzelliğin deforme olmasıdır ki devletler bu çıkmazdan kurtulmak için ayrı bir bütçe ayrılması yoluna gidiyor. Sağlıklı olmakla, estetik arasında var olan ilişki inkâr edilemez. Felsefe her türlü estetik yapıyı ve alternatiflerini sorgulayarak estetik cerrahiye ve diyet yapılanmalarına yardımcı olur. İbni Sina da insan estetik yapısı ve sağlığının korunması adına şu ifadelerde bulunuyor.” *Gerçekten yemek yemeye düşkün kişiler günde bir defa yemek yemelidir. Ertesigün ikikere yani sabah akşam yemelidir*”²⁵görüyoruz ki

¹⁹Necip Taylan (1997). *İslam Düşüncesinde Din Felsefeleri*, İstanbul: Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, s. 182.

²⁰Hilmi Ziya Ülken (1988). *İslam Felsefesi Kaynakları ve Etkileri*, İstanbul: Ülken Yayınları, s. 90.

²¹Hüseyin Gazi Topdemir (2009). *İbni Sina, Doğunun Sönmeyen Yıldızı*, İstanbul: Say Yayınları, s. 362.

²²Age, s. 12.

²³Hülya Yetişkin (2009). *Estetiğin ABCsi*, İstanbul: Say Yayınları, s. 13.

²⁴Seyit Ahmet Arvası (2009). *Diyaletiklerimiz ve Estetiğimiz*, İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.

²⁵İbni Sina (1995). *El Kanun Fi't-tıp*, çev. Esin Kâhya, Ankara: Atatürk Kültür, Dil Tarih Yüksek Kurumu Yay., s. 255.

fazla yemek hem sağlık hem estetik yapımız açısından sorunlar doğuruyor. İbni Sina'ya göre yemekten hemen sonra uyumak sağlığa zararlıdır. Yine yemekten hemen sonra egzersizlerde zararlıdır. Estetik yapımızı ve sağlığımızı bozan obeziteyle ilgili de" *şişmanlığı azaltmak için, yiyeceklerin mide ve bağırsaklardan daha hızlı geçmesi gerekir. Böylece mezenterikvenler besini emmek için yeterince vakit bulamazlar. Hacimli fakat az besleyen besinler alınmalıdır.*"²⁶

1.4.METAFİZİK KONULAR KARŞISINDA AKLIN DURUMU

İbni Sina insan bedeninin ölümünden sonraki hayatın varlığına inanmasına rağmen, aklımızın bunu kabulde zorlanacağını ifade ediyor. Ahirete imanın, bir temellendirmeden daha ziyade kalbin inanması olduğunu ifade eder. Metafizik konuların da inanmanın konusu olduğunu söyler. Bediüzzaman, İbni Sina'nın bu görüşlerinin eksik olduğunu ifade ederek haşir meselesinde temellendirmeler yapıyor."İbni Sina, fehiminde aczini itiraf etmiş, "Akıl buna yol bulamaz" demiş. Onuncu Söz risalesi, o zâtın dehâsıyla yetişemediği hakikatleri, avamlara da, çocuklara da bildiriyor."²⁷ İbni Sina'nın metafizik konular karşısında aklın yetersiz kaldığı algısını Kantta da müşahede ediyoruz. Bediüzzaman metafizik konuların hemen tamamıyla ilgili kıyas ve metaforlarla ikna ediciizahlarda bulunuyor."Bak, bu işler içinde, görünüyor ki, o misilsiz zâtın pek büyük bir şefkati vardır. Çünkü her musibetzedenin imdadına koşturuyor, her suale ve matluba cevap veriyor. Hatta bak, en küçük bir ihtiyacı, en edna bir raiyyetten görse, şefkatle kaza ediyor. Bir çobanın bir koyununun bir ayağı incinse, ya merhem, ya baytar gönderiyor." Bediüzzaman, İbni Sina'nın akılla ispatı imkânsız dediği ölüm ötesi hayatı, aklın prensiplerini, kıyas ve analogiyi kullanarak delillendiriyor. Yukarıdaki ifadelerde de görüldüğü gibi doğada olup biten bu inayetler, bir inayet sahibine işaret eder diyor. Asıl akla ters olanın olguları, tesadüfe vermektir diyor. İfadelerin devamında evrendeki oluşlara veyok oluşlara değinerek yine olayı müteal varlığa dayandırıyor."İşte gel, bak! Bu muhteşem şimendiferler, tayyareler, teçhizatlar, depolar, sergiler, icraatlar gösteriyorlar ki, perde arkasında pek muhteşem bir saltanat vardır; hükmediyor. Böyle bir saltanat, kendisine lâyük bir raiyyet ister. Hâlbuki görüyorsun, bütün raiyyet bu misafirhanede toplanmışlar; misafirhane ise, her gün dolar, boşanır. Hem, bütün raiyyet manevra için bu meydan-ı imtihanada bulunuyorlar; meydan ise, her saat tebdil ediliyor. Hem, bütün raiyyet, padişahın kıymetli ihsanâtının numunelerini ve harika san'atlarının antikalarını sergilerde temaşa etmek için, şu teşhircâhta birkaç dakika durup seyrediyorlar. Meşher ise, her dakika tahavvül ediyor; giden gelmez, gelen gider."²⁸ Bediüzzaman hemen elli sahifelik haşir risalesini bu konulara ayırarak ölüm ötesi hayatın akılla anlaşılabilir ispatlanabileceğini söylemiştir. "İşte bu hal, şu vaziyet katî gösteriyor ki, şu misafirhane ve şu meydan ve şu meşherlerin arkasında daimî saraylar, müstemir meskenler, şu numunelerin ve suretlerin hâlis ve yüksek asıllarıyla dolu bağ ve hazineler vardır. Demek burada çabalamak onlar içindir. Şurada çalıştırır, orada ücret verir. Herkesin, istidadına göre, orada bir saadeti var."²⁹ Mutlak varlığın"akıl nimetini" kendinin tanınması ve inanca ait kaidelerin bilinmesi için verildiğini anlatmaya çalışıyor.

SONUÇ

Felsefe hayatın sorgulanması, görüntülerden ziyade varlıkların perde arkasının irdelenmesidir. Bu anlamda felsefe her türlü bilgi ve bilime yardımcı olma çabası içindedir. Felsefi yardım çabalarının arkasında menfaat olgusu olmadığı gibi, bir tükenmişlik bitmişlik anlayışı da söz konusu olamaz. Felsefe ilişkili olduğu bilimlerin öz yapılarına müdahale etme hevesinde de değildir. Sürekli bitmeyen bir araştırma enerjisini bütün bilimlerle paylaşma çabasındadır. Felsefenin kuru ve gereksiz bir uğraş olduğu algısı son derece yanlış bir algıdır. Bilimlere ait kavram tahlillerini felsefi yaklaşımlar vasıtasıyla elde edebiliriz. Tıp felsefesine gelince insanın kendi maddi ve manevi yapısı söz konusu oluyor. Bu dualitenin maddi kısmında insanın bütün organizmasının felsefi analizleri akla gelir. Örneğin hücrenin ele alınıp incelenmesiyle oluşan zihinsel aktiviteler ve düşünceler sonucunda hücrenin zarından çekirdeğine kadar, estetik yapının niceliği, niteliği üzerindeki hayret ve hayranlık tıp felsefesine

²⁶İbni Sina (1995). *El Kanun Fi't-tıp*, çev. Esin Kâhya, Ankara: Atatürk Kültür, Dil Tarih Yüksek Kurumu Yay., s. 282.

²⁷Bediüzzaman (1999). *28. Mektup*, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, s. 361.

²⁸Bediüzzaman (1999). *10. Söz*, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, s. 56.

²⁹Age, s. 56-57.

kaynaklık eder. Diğer taraftan, kanın akışkanlığı ve hücreler arası yardımlaşmalar, beslenme ve hayatın devamı için oluşturulmuş olan sistematik düzenin mükemmelliği felsefi sorulara kaynaklık ederek tıp felsefesinin temel kavramlarını doğurur. Bütün vücudun analizi sonunda elde edilen bilgilerle birlikte bütün bir tıp felsefesine ait yapı oluşuyor.

Aynı anatomik yapı üzerinde çok farklı felsefi görüşler ortaya çıkabiliyor. Önemli olan felsefenin oluşturulması ve ehemmiyetinin kavranabilmesidir. Felsefe sorularıyla birlikte başlayan tıbbi sorgulamalar da nihayetinde tıp felsefesinin gelişmesine yol açıyor. Her türlü düşünsel etkinlikte felsefenin ve felsefi temellendirmelerin katkısı vardır. Felsefenin düşünsel etkinlik olduğunu daha önce de ifade edilmişti. Şimdi bir robotun yapımını veya tıpta kullanılan elektronik bir devreyi ele alalım, robotun öce bir beyin tarafından tasarlanması gerekir. Daha sonra deneysel olarak tasarımın gerçekleşmesi gerekir. Burada biz düşünsel etkinlik olarak tasarımı görüyoruz ki işte felsefe bu nokta da başlamış ve bilime düşünsel temelleri kurmada yardım ediyor. “*Klinik Etik derken, daha mantıklı, yürekli ve sağlıklı kararlar, hastalık süreçlerini sağlık üreten süreçlerle değiştirmek, insanı korkutan, inançları ve duyguları ile daha iyi tanımak ve her şeyden önce kendimizi tanımak ve geliştirmekten söz ediyoruz. Değerler, prensipler, sistemler farklı da olsa, dünyanın değişik bölgelerinde ve kültürlerinde insan, eşyanın tabiatına ait pek çokortak paydayı paylaşıyor. Profesyonel etik ise sadece birey olarak değil, toplu halde bir araya geldiğimiz zaman gerek hasta, gerek sağlık profesyonelleri, gerekse de bir topluluğun üyeleri olarak bize “Nasıl sağlıklı ve doğru kararlar verebiliriz?” sorusunun cevabını bulmayı öğretmeye çalışıyor.*”³⁰Bilim niçin sorusundan ziyade nasıl sorusu üzerinde durur. Felsefe ise niçin sorusunu sorar. İnsan olarak bilimin nasıl sorularıyla bulgularına ulaştıktan sonra felsefi soruları vicdanı sormaya başlar ki bu noktadan sonra artık işin içinde felsefe de var demektir ve bu kaçınılmaz olandır. İbni Sina'nın “hakikatin değerlendirilmesi hekimlerin değil, filozofların konusu olduğundan” ifadesi de tam buna karşılık geliyor.

KAYNAKÇA

- Bediüzzaman (1999). *10. Söz*, İstanbul: Yeni Asya Yayınları.
Bediüzzaman (1999). *28. Mektup*, İstanbul: Yeni Asya Yayınları.
BORAK, Sadi (2004). *100Türk Büyüğü*, İstanbul: Kırmızı Beyaz Yayınları.
CEVİZCİ, Ahmet (2009). *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Say Yayınları.
ÇUBUKÇU, Ağâh (1986). *Türk Düşünce Tarihinde Felsefe Hareketleri*, Ankara.
DOĞAN, Hanzade (2010). *Tıp Etiğinde Kliniğe Geçiş*, İstanbul: Yüce Yayınları.
FEYYAZ, Süleyman; Muharrem Tan (2009). *Tıp İlminin Babası İbn Sina*, İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.
HATEMİ, Hüseyin (2003). *Medikal Etik*, İstanbul: Yüce Yayınları, s. 7.
İbn Sina (1995). *El Kanun Fi't-tıp*, çev. Esin Kâhya, Ankara: Atatürk Kültür, Dil Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
İbn Sina (2004). *Metafizik*, çev. Ekrem Demirli, Ömer Türker, İstanbul: Litera Yayıncılık.
İbn Sina (2004). *Risaleler*, çev. Alparslan Açık Genç, M. Hayri Kurbaşoğlu, Ankara
İbn Sina (2005). *Fizik*, çev. Muhittin Macit, İstanbul: Litera Yayıncılık.
İbn Sina (2005). *Oluş ve Bozuluş*, Çev. Muammer İskenderoğlu, İstanbul: Litera Yayıncılık.
İbn Sina (2006). *İbare*, çev. Ömer Türker, İstanbul: Litera Yayıncılık.
İbn Sina (2006). *Sofistik Deliller - Safsata*, çev. Ömer Türker, İstanbul: Litera Yayıncılık.
İbn Sina (2008). *İşaretler ve Tenbihler*, çev. Muhittin Macit, Ekrem Demirli, Ali Durusoy, İstanbul: Litera Yayıncılık.
İbni Sina (1995). *El Kanun Fi't-tıp*, çev. Esin Kâhya, Ankara: Atatürk Kültür, Dil Tarih Yüksek Kurumu Yayınları..
Seyit Ahmet Arvasi (2009). *Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz*, İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.
TOPDEMİR, Hüseyin Gazi (2009). *İbni Sina, Doğunun Sönmeyen Yıldızı*, İstanbul: Say Yayınları.
ÜLKEN, Hilmi Ziya (1988). *İslam Felsefesi Kaynakları ve Etkileri*, İstanbul: Ülken Yayınları.
YETİŞKİN, Hülya (2009). *Estetiğin ABCsi*, İstanbul: Say Yayınları.

³⁰Hanzade Doğan (2010). *Tıp Etiğinde Kliniğe Geçiş*, İstanbul: Yüce Yayınları.